

УДК 930.1(476)«1921/1939»

Буравський О. А.,
доктор історичних наук, професор кафедри
всесвітньої історії, Житомирський
державний університет ім. І. Франка
(Україна, Житомир), buravskij@i.ua

Власюк І. М.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії, Житомирський
державний університет ім. І. Франка
(Україна, Житомир), vlasjuk@zu.edu.ua

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ЗАХІДНОЇ БІЛОРУСІ (1921–1939 РР.) У СУЧАСНІЙ БІЛОРУСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ТА СПОГАДАХ ЛЮДЕЙ

Досліджено тенденції та нові підходи сучасної білоруської історіографії з проблем розвитку Західної Білорусі у складі Польщі (1921–1939 рр.) і відповідні спогади людей.

Ключові слова: Західна Білорусь, Польща, Православна церква, Римокатолицька церква, білоруська історіографія.

Для сучасних українських науковців цінним є досвід вивчення істориками Білорусі проблем розвитку Західної Білорусі (далі – ЗБ) у міжвоєнний період, в складі Польщі. Це представляє інтерес у плані глибшого розуміння подібних процесів, що відбувались на території Західної України, а також відповідної політики польських урядів у ці роки.

Метою статті є спроба віднайти об'єктивне бачення різних аспектів даної проблеми в оцінках сучасної білоруської історіографії та у спогадах людей.

Згідно нових підходів у білоруській сучасній історіографії, економічна політика Польщі у Західній Білорусі була не колоніальною, а політикою уніфікації. Економічний розвиток цього регіону не припинявся, мали місце й прогресивні явища та процеси, навіть в умовах обмежувальної економічної політики польської влади. Для об'єктивного вивчення даної проблеми, на думку Д. С. Карева, необхідні навички професійного економічного аналізу. Актуальними проблемами дослідження економічного становища ЗБ у 1921–1939 рр. є: роль осадництва (С. М. Гресь, В. П. Гарматний та ін.), економічна політика польського уряду (П. Зелінський, Я. Бровкін, М. Б. Нестерович та ін.), розвиток ремесла та промислів (Г. Касперович, В. Лобачевська, Г. Войтешич) [5, с. 60–61]. Зокрема, на думку М. Б. Нестеровича, польський уряд навмисно згортав ті галузі промисловості регіону, які могли підірвати монопольне становище польських виробників на місцевому ринку. З цієї метою він заборонив будувати тут промислові підприємства без спеціального на те дозволу військового відомства, встановив пільгові тарифи лише на вивезення сировини із ЗБ та ввезення сюди промислових товарів. Економіка була зорієнтована переважно на переробку сировини сільгосппродукції, а не на виробництво промислових товарів. Впродовж усього міжвоєнного періоду польські офіційні особи визнавали, що урядова політика була спрямована на обмеження економіки західнобілоруського краю. У 1929 р. директор департаменту промисловості і торгівлі Віленського округу, констатував, що «владними структурами держави не зроблено нічого, щоб поживити господарську діяльність «східних кресів», навпаки, робиться все для того, щоб остаточно її зруйнувати» [17, с. 230–231].

Дослідженням аграрних реформ у Західній Білорусі 1921–1939 рр. активно займається білоруський історик С. М. Гресь (Гродно). Автор дійшов висновків, що внаслідок земельних реформ 1920–1930-х рр. (парцеляції, ліквідація сервітутів, комасації, осадництва) земельні володіння поміщиків були значно зменшені, проте вони продовжували залишатись головними економічними господарями у селі. Реформи сприяли зміцненню частини середніх та заможних селянських господарств і збідненню основної маси сільського населення [10].

А. І. Борко зазначає, що на усі посади у воєводствах, повітах та гмінах ЗБ обирались лише поляки, як правило уродженці Польщі, вихідці із заможних верств суспільства, з відповідним ступенем освіти. Уся система місцевих органів державної влади базувалася на принципі бюрократичного централізму, без врахування місцевих інтересів [2, с. 109–110]. Національно-культурні та освітні аспекти розвитку Західної Білорусі цього періоду вивчав О. М. Вабищевич [3]. Діяльність молодіжних організацій на цій території висвітлена у праці В. І. Кривутя [14].

У радянський час увага білоруських істориків була спрямована на діяльність Комуністичної партії Західної Білорусі (КПЗБ) в міжвоєнний період. Сучасні науковці, зокрема В. П. Гарматний зазначає, що КПЗБ активно організувала боротьбу селян проти аграрної політики польської влади, особливо у період світової економічної кризи 1929–1933 рр. [9, с. 223]. А. М. Чернякевич підкреслює, що важко переоцінити вплив Білоруської селянсько-робітничої громади та Товариства білоруської школи у 1920-х рр. на формування громадянської позиції західнобілоруського селянина. Аналізуючи розвиток білоруського національного руху, автор відзначає, що йому не вистачало досвіду конкретної політичної боротьби, а також достатнього рівня національної свідомості населення [29, с. 45–47]. А. Ф. Степанова присвятила свою працю громадсько-політичній діяльності осадників (земельних колоністів) на території ЗБ, які переважно були об'єднані у свій союз і підтримували Безпартійний блок Ю. Пілсудського [26].

Аналізуючи проблеми сучасної білоруської історіографії історії Західної Білорусі у складі Польщі міжвоєнного періоду, білоруський історик І. Мельников вважає, що вона значною мірою продовжує перебувати під впливом радянських ідеологічних постулатів. З іншого боку, з'явилась вже молода генерація дослідників, яка намагається проводити наукові розвідки різних аспектів історії періоду 1920–1930-х рр. [16].

Важливими є висновки О. Вабищевича (м. Брест) в аналізі концептуальних засад висвітлення Західної Білорусі (1921–1939 рр.) сучасними білоруськими та польськими істориками. Науковець виділяє відмінності, що існують у поняттях щодо визначення території Західної Білорусі (1921–1939 рр.): білоруські історики застосовують географічний термін, польські – північно-східні землі II Речі Посполитої. Різняться оцінки становища західнобілоруських земель з позицій державних чи національних інтересів. Перебування цих земель у складі Польщі подається як менше зло порівняно з радянською Білоруссю в сталінській тоталітарній системі. Білоруський рух розглядається білоруськими істориками переважно як національно-визвольний, а польськими – як антидержавна, підіривна діяльність. По-різному оцінюється польська спільнота в Західній

Білорусі. Більшість білоруських і польських науковців вважає поляків автохтонним етносом, однак перші зазначають, що збільшення їх кількості відбувалось за рахунок колонізації та самоколонізації місцевого населення [4, с. 78–79].

Проблемі колонізації західнобілоруських земель у названий період присвячена стаття У. Д. Розенфельда і С. В. Донських [19]. Досліджуючи цю проблему з урахуванням принципу історизму, автори виділяють закономірність цього процесу в міжвоєнних умовах. Вони зазначають, що від білорусів вимагалось лояльне ставлення до польської влади та визнання польської державності, а для повномасштабної асиміляції тут не було ні сил, ні часу; поглибленню колонізації перешкоджали існування БРСР та діяльність Комуністичної партії Західної Білорусі.

Значна кількість праць присвячена проблемам релігійного розвитку різних конфесій. С. Ф. Веремєєв вважає, що у радянський період висвітлення проблем історії християнства міжвоєнного періоду було однорідним, незмінним у поглядах, з відсутністю альтернативних трактувань; заперечувались репресії з боку радянської влади щодо представників духовництва й віруючих. Сучасний період розвитку білоруської історіографії означеної проблеми позначений процесами демократизації суспільно-політичного життя, появою низки публікацій, у яких досліджуються різні аспекти становища Православної та Римо-католицької церков у 1920–1930-х рр. [8, с. 159].

У монографії А. М. Загідуліна «Беларускае пытанне у польскай нацыянальнай і канфесійнай палітыцы Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.)» (Гродно, 2010) зазначається, що поляки намагалися зміцнити тут свій вплив через поширення католицизму, а Православну церкву підпорядкувати своїм інтересам. Польська влада намагалась різними методами та засобами адаптувати Православну церкву до умов Польської держави, перетворити її на інструмент свого впливу на православне населення цього регіону (конфіскації частини майна, закриття або знищення храмів, колонізація церкви та кліру, репресії щодо православних священників, призначення державної дотації духовенству, що ставило його у залежність від держави) [11, с. 115–116]. Одна з праць цього історика присвячена вивченню етнокультурного і конфесійного розвитку Західної Білорусі у білоруській історіографії [12].

О. Г. Цимбал (м. Мінськ) досліджував політику польської влади щодо Православної церкви у Західній Білорусі в міжвоєнний період. У своїх висновках автор зазначає, що проголошення автокефалії Православної церкви, інспіроване поляками, було неканонічною акцією. Внаслідок цього відбувався внутрішній розкол і конфлікти в церкві та суспільстві. Влада намагалась послабити російські позиції у церкві, колонізувати її, обмежувала її економічний потенціал і поставити під свій контроль. Ревіндикація, закриття православних храмів підпорядковувались меті забезпечити поступовий перехід православних у католицизм, при пануючій ролі Римо-католицької церкви у Польській державі. У цей же період відбувались процеси білорусизації Православної церкви. Однак, вони були складними та суперечливими, відображали погляди переважно білоруської еліти, не зустріли підтримки серед віруючих [28].

І. Янушевич (Мінськ) зазначає, що хоча у складі Польщі з 1921 року перебувало 3 млн. православних, уряд Польщі не виконував відповідні положення Ризького мирного договору; грубо порушувалися етноконфесійні права; система державно-церковних відносин будувалася на повному підпорядкуванні релігійних організацій політичним установкам влади. Це ж відбувалось і в СРСР [31].

Церковно-парафіяльне життя Гродненської православної єпархії у 1921–1939 рр., на основі документів церковних архівів, вивчала С. Сілова. До 1923 р. тут нараховувалося до 100 парафій. У 1929 р. благочинні вирішували питання захисту церковного майна від зазіхань з боку католиків. Наприклад, Софійський кафедральний собор м. Гродно було передано католикам.

У 1930-х роках Православна церква Гродненщини зіткнулася із необхідністю боротьби з атеїстичною пропагандою, що проводили організації Комуністичної партії Західної Білорусі [23]. В усіх трьох православних єпархіях Західної Білорусі нараховувалося близько 500 парафіяльних церков, 5 чоловічих та жіночих монастирів. Однак ускладнювало існування православної віри те, що третина населення визнала себе римо-католиками. Основними проблемами функціонування Православної церкви цього періоду були: отримання автокефалії та дискусія з Московською патріархією щодо її законності; створення юридичних підстав для існування церкви й підпорядкування її польській владі; проекти владних структур з викорінення самосвідомості православних білорусів; поступова колонізація церкви; нестача церковних коштів для вирішення господарських питань (зокрема, ремонту храмів, приміщень) та небажання й незацікавленість міністерства внутрішніх справ Польщі надавати їх [22].

Історію Православної церкви на Гродненщині, у т. ч. в міжвоєнний період, вивчав білоруський історик В. М. Черепиця [30].

Дослідники О. Верещачіна та О. Гурко зазначають, що на території Західної Білорусі у 1930-х роках проводилася політика окатоличення та ополячення білоруського населення (1300 православних автокефальних храмів було перетворено на костели). Колонізація віруючих посилювалась і з боку римо-католицьких єпархій [25, с. 85].

Н. В. Самосюк проаналізувала значення просвітницьких традицій у культурі Православної церкви в міжвоєнний період на території Західної Білорусі. Зокрема, авторка зазначає, що просвітницька діяльність зберігала традиції Російської православної церкви; духовництво орієнтувалось на дореволюційну модель релігійно-етичної освіти й виховання дітей; були відроджені братства в межах парафій. Православний богословський факультет Варшавського університету функціонував за зразком російських духовних академій. Однак, в умовах перебування церкви під польською владою окремі традиції змінилися: паломницькі подорожі віруючих здійснювалися в межах Польської держави; російська мова витіснялася з діяльності Православної церкви (під тиском влади) [21, с. 104]. Окреме дослідження присвячене благодійній діяльності Православної церкви на території Західної Білорусі у міжвоєнний період [20].

Культурна та просвітницька діяльність Православної церкви в Західній Білорусі цього періоду простежена О. Козловським (м. Гомель) [13].

У сучасній білоруській історіографії визнається також існування традиції національно орієнтованого, білоруського католицизму в Західній Білорусі міжвоєнного періоду (В. І. Новицький, І. І. Третяк та ін.); роль уніатства у формуванні національної самосвідомості західнобілоруського населення, протидія його полонізації, існування в уніатській церкві української та російської течій, відносини її з іншими конфесіями (А. М. Свирид) [8, с. 159].

Е. Ярмусик у своїй монографії «Католический Костёл в Белоруссии в годы второй мировой войны (1939–1945)» (Гродно, 2002) приділив увагу становищу Римокатолицької церкви (далі – РКЦ) на території Західної Білорусі в міжвоєнний період. Зокрема, він виділив статті Конституції Польщі 1921, 1935 рр., що неформально закріплювали домінуюче становище католицького костелу в країні. Автор відмітив високий рівень релігійності населення Західної Білорусі (за польською статистикою, у 1930–х рр. найбільше католиків – 58,6% – проживало у Білостокському воєводстві, найменше – 7,8% – у Поліському). РКЦ відіграла важливу роль у проведенні полонізації цього регіону [32, с. 30–33].

В межах цієї статті варто виділити також окремі висновки С. Ф. Веремєєва про дослідження сучасними білоруськими істориками становища РКЦ на території Західної Білорусі в 1921–1939 рр.: пануючий статус костелу на цих землях поряд з іншими конфесіями; позитивна роль частини католицького духовництва у національно-культурних процесах в Західній Білорусі [7, с. 21–22].

С. Сільванович проаналізував становище польського населення у західнобілоруських воєводствах. Зокрема, зазначає, що поляки були переважаючим населенням у Білостокському воєводстві, в Новогрудському, Віленському та Поліському становили одну третину. Основна маса польського населення була корінними жителями цих земель, які за своїм рівнем життя не відрізнялись від інших національностей регіону, окрім поляків-осадників, поміщиків та промисловців. Головним привілеєм поляків була приналежність до пануючої нації [24].

Важливе значення у дослідженні регіону є публікація архівних документів цього періоду. Зокрема, збірник документів та матеріалів «Польша – Беларусь (1921–1953)» (Минск, 2012) [18]. У ньому представлені оригінальні архівні матеріали, що відображають різні аспекти польсько-білоруських відносин у 1921–1953 рр., у т.ч. розвиток Західної Білорусі у складі Польщі в міжвоєнний період. Політику Польщі охарактеризовано як асиміляторську. У збірнику опубліковано низку документів: звернення депутатів Білоруського посольського клубу, селянсько-робітничої Громади до органів польської влади (1920–і рр.); про страйковий робітничий і селянський рухи в Західній Білорусі; записки воевод про різні аспекти життя західнобілоруського регіону; спогади окремих осіб про перебування у концтаборі Береза Каргузька.

Певні «білі плями» білоруської історії названого періоду розкрито завдяки публікації О. Татаренка «Недозволенная память. Западная Беларусь в документах и фактах. 1921–1954» (Санкт-Петербург, 2006) [27].

Автор проаналізував низку невідомих раніше унікальних архівних документів, спогадів сучасників, що розкривають трагедію західних білорусів у міжвоєнний період. На думку дослідника, між Радянським Союзом і Північно-Посполитою тривала боротьба за білоруські території. Для Москви Західна Білорусь була як плацдарм для підривної діяльності, спрямованої на ослаблення сусідньої держави. Вже з квітня 1921 р. у Варшаві працювала перша радянська резидентура. Кремль, у боротьбі за повернення «своїх» територій використовував такі методи: створення та фінансування промосковських організацій і партій у регіоні, переслідування небажаних білоруських політиків, використання церкви для поширення комуністичних ідей, терор і провокування польської влади на проведення каральних операцій проти білоруського населення; розклад білоруських громадських організацій і партій шляхом впровадження в їх ряди співробітників радянських спецслужб; використання у власних цілях німецьких націонал-соціалістів.

Цінним джерелом для вивчення даної проблеми є спогади жителів західнобілоруського регіону. Зокрема, вони доповнюють висновки названих праць, а також виявляють позитивні аспекти діяльності польського уряду, ставлення представників польської влади до людей.

Білоруска Тетяна Матвіївна Куриленко, 1919 року народження (далі – р. н.), уродженка Слоніміського району, згадує, що у Західній Білорусі міжвоєнного періоду до приходу радянської влади антирелігійна робота не проводилася. Усі були віруючими: католики відвідували костел, православні – церкву.

Лідія Йосипівна Лабоцька, 1930 р. н., уродженка м. Мир, зазначає у своїх спогадах, що у панській Польщі сім'я її жила бідно; вона вивчала з першого класу Закон Божий, її сім'я не відчувала міжнародної чи релігійної ворожнечі. Однак, мати, будучи не католичкою, не могла працювати в школі. Не дозволяли розмовляти білоруською мовою, навіть за межами школи мали розмовляти польською. Жінка також говорила про те, що вони проживали поруч із польськими осадниками (колоністами), які отримали землі за заслуги перед Польщею; дружили з їхніми дітьми; ворожнечі не було; допомагали один одному, коли було скрутно.

Жук (Гаркач) Віра Миколаївна, 1928 р. н., жителька с. Засулля Столбцовського району Мінської області, відмітила, що на польсько-радянському пограниччі, де вона проживала тоді, жителів польської сторони сприймали як шпигунів і репресували. Вона також вважає, що тоді краще жилося при польській владі, ніж пізніше при радянській – тому що усе було своє, а не колгоспне. З іншого боку, польська влада не давала можливості білорусам пробитись у житті, зайняти певні посади. Це було можливо тоді, коли хтось з батьків був поляком. Податки необхідно було сплачувати, однак люди могли якось жити.

Арцишевська (Кісель) Антоніна Йосипівна, 1922 р. н., жителька с. Свериново Столбцовського району Мінської області, зазначає, що у Польщі їй жилося добре, була своя земля. Хто хотів працювати, заробляв. Були й такі, хто маючи до 30 га землі, недбало вів господарство. До жителів польського прикордоння після того, як кордон було ліквідовано у 1939 р., приходило багато голодних радянських селян, просячи їжі [1].

Антон Борисевич, пенсіонер із с. Рубежівців Мядельського району Мінської області, згадує, що у 1930-х роках усе село займалося дрібною торгівлею. А коли прийшла радянська влада – люба торгівля ставилася поза законом, хоча треба було якось жити; землю забрали у колгосп. А спробуй що сказати проти радянської влади – приїде «чорний ворон» і не буде тебе [15].

Підсумовуючи стислий огляд сучасної білоруської історіографії названої проблеми, відмітимо: 1) в аналізі політики владних структур Польщі щодо Західної Білорусі частина білоруських істориків знаходить й позитивні моменти; 2) білоруські історики вказують на негативні наслідки політики колонізації цієї території; 3) дослідження конфесійної історії Західної Білорусі виявляють нові аспекти становища і діяльності Православної та Римо-католицької церков на цій території, що дає можливість порівнювати політику польської та радянської влади; 4) нові архівні документи, спогади людей вносять корективи у розуміння процесів, що відбувалися в Західній Білорусі в міжвоєнний період.

Список використаних джерел

1. Білоруські архіви вуснай історії. 1939 г. у вусних успаминах жыхароў Беларусі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nasharhramiac.org/archive/1939.action>.
2. Борка А. І. Мясцовыя органы дзяржаўнага кіравання і самакіравання ў Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.): манагр. / А. І. Борка. – Гродна: ГрДУ, 2011. – 139 с.
3. Вабішчэвіч А. М. Асвета ў Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.) / А. М. Вабішчэвіч. – Брест: Выдавецтва БрДУ, 2004. – 116 с.; Вабішчэвіч А. Нацыянальна-культурнае жыццё Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.): аўтарэф. дыс... д-ра гіст. навук: 07.00.02 / Вабішчэвіч Аляксандр Мікалаевіч; Беларускі дзярж. ун-т. – Мінск, 2010. – 52 с.
4. Вабішчэвіч А. Гісторыя і культура заходняй Беларусі і ўсходняй Літвы (паўночна-ўсходніх зямель П Рэчы Паспалітай) у сучаснай беларускай і польскай гістарыяграфіі / А. Вабішчэвіч // Беларусазнаўчыя даследаванні. – 7/2013. – С.73–80.
5. Вайцешчык Г. С. Сацыяльна-эканамічнае развіццё Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.) у айчынай гістарыяграфіі / Г. С. Вайцешчык // Раманаўскія чытанні – VII: матэрыялы Міжнар. навук. канф., Магілёў, 26–27 лістап., 2010 г. / Магіл. дзярж. ун-т; рэдкал.: А. А. Вараб'ёў (адк. рэд.) [і інш.]. – Магілёў, 2011. – С.59–61.
6. Веремеев С. Ф. История христианских конфессий Беларуси 1917–1991 гг. в диссертационных исследованиях постсоветского периода / С. Ф. Веремеев // Беларусь і суседзі: шляхі фарміравання дзяржаўнасці, міжнацыянальныя і міждзяржаўныя адносіны: Зборнік навуковых артыкулаў. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2012. – Вып.1. – С.236–241.
7. Веремеев С. Ф. Отечественная историография истории католической церкви на территории Беларуси (1917–1941 гг.) / С. Ф. Веремеев // Веснік Палескага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя грамадскіх і гуманітарных навук: навука-практычны журнал. – Пінск: ПолесГУ, 2014. – №1. – С.16–22.
8. Веремеев С. Ф. Состояние и перспективы развития отечественной историографии истории христианских конфессий в Беларуси 20–30-х гг. XX в. / С. Ф. Веремеев // Гістарычныя шляхі, узаемадзеянне і ўзаемаўплывы беларускага народа і суседзяў: Зборнік навуковых артыкулаў. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2014. – С.158–164.
9. Гарматны В. П. КПЗБ і сялянскі рух Заходняй Беларусі (1923–1938 гг.) / В. П. Гарматны // Грамадскія рухі і палітычныя партыі ў Беларусі (апошняя чвэрць XIX – пачатак XXI ст.): матэрыялы Рэсп. навук. канф. (Гродна, 23–24 кастр. 2008 г.) / ГрДУ імя Я. Купалы; рэдкал.: І. І. Коўкель (адк. рэд.) [і інш.]. – Гродна: ГрДУ, 2009. – С.220–223.
10. Гресь С. М. Итоги аграрных реформ и их влияние на состояние сельского хозяйства Западной Беларуси (1921–1939 гг.) / С. М. Гресь // История и археология. – 2014. – №10 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://history.snauka.ru/2014/10/1227>.
11. Загідулін А. М. Беларускае пытанне у польскай нацыянальнай і канфесійнай палітыцы Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.): манагр. / А. М. Загідулін. – Гродна: ГрДУ, 2010. – 167 с.
12. Загідулін А. Вывучэнне этнакультурнага і канфесійнага развіцця Заходняй Беларусі у айчынай гістарыяграфіі / А. Загідулін // «Шлях да ўзаемнасці = Droga ku wzajemności». Матэрыялы XVII міжнароднай навуковай канферэнцыі. – Гродна: ГрДУ, 2011. – С.176–184.
13. Козловский А. В. Православная церковь в социокультурном развитии западнобелорусских земель в 20–30-е гг. XX в. / А. В. Козловский // Хрысціянства ў гістарычным лёсе беларускага народа: 12 зб. навук. арт.: у 2 ч. Ч.2 / ГрДУ імя Я. Купалы; рэдкал.: Э. С. Ярмаўскі [і інш.]. – Гродна: ГрДУ, 2009. – С.8–14.
14. Кривуть В. И. Молодежные организации на территории Западной Беларуси (1929–1939 гг.) / В. И. Кривуть. – Минск: Беларус. навука, 2008. – 166 с.
15. Мельников И. Западная Беларусь. Что принес «советский рай»? / И. Мельников [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://naviny.by/rubrics/opinion/2015/04>.
16. Мельников И. Повторяя идеологические штампы. О проблемах современной белорусской историографии истории Западной Беларуси межвоенного времени (1921–1931 гг.) / И. Мельников [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.istravda.ru>.
17. Нестерович Н. Б. Характер западнобелорусской экономики в 1921–1939 гг. / Н. Б. Нестерович // Заходні рэгіён Беларусі вачыма гісторыкаў і краязнаўцаў: зборнік навук. артыкулаў / Гродз. дзярж. ун-т; рэдкалегія: І. П. Крэнь, У. І. Навіцкі, В. А. Белазаровіч (адк. рэдактары) [і інш.]. – Гродна: ГрДУ, 2006. – С.228–232.
18. Польша – Беларусь (1921–1953): сб. документов и материалов / сост.: А. Н. Вабишевич [и др.]. – 2-е изд. – Минск: Беларус. навука, 2012. – 423 с.
19. Розенфельд У. Д., Донских С. В. Полонизация в Западной Беларуси в 20-х гг. XX в.: проблемы теоретического моделирования / У. Д. Розенфельд, С. В. Донских // Актуальныя праблемы гісторыі Беларусі: стан, здабыткі і супярэчнасці, перспектывы развіцця: Матэрыялы рэспуб. навук. канф.: У 4 ч. Ч.4 / Пад рэд. І. П. Крэня, У. І. Навіцкага, І. А. Змітровіча. – Гродна: ГрДУ, 2003. – С.213–218.
20. Самосюк Н. В. Благотворительная деятельность Православной Церкви на территории Западной Беларуси (1921–1939 гг.) / Н. В. Самосюк // Христианское чтение. – 2014. – №1. – С.51–70.
21. Самосюк Н. В. Просветительские традиции православной церкви в культуре Западной Беларуси, 1921–1939 годы / Н. В. Самосюк // Вестник Полоцкого государственного университета. Сер. Е. Педагогические науки. – 2014. – №15. – С.104–107.
22. Сілава С. У. Адносіны польскага урада да прараслаўнай царквы у 1921–1939 гг. (на прыкладзе Гродзенскай епархіі) / С. У. Сілава // История Польши в историографической традиции XIX – начала XXI в.: материалы международной научной конференции (Гродно, 29–30 октября 2009 г.) / ГрГУ им. Я. Купалы; под общ. ред. Т. Т. Кручковского. – Гродна: ГрДУ, 2011. – С.192–196.
23. Сілава С. Царкоўна-прыходскае жыццё Гродзенскай прараслаўнай епархіі у 1921–1939 гг. / С. Сілава // «Шлях да ўзаемнасці = Droga ku wzajemności». Матэрыялы XVII міжнароднай навуковай канферэнцыі. – Гродна: ГрДУ, 2011. – С.48–53.
24. Сильванович С. А. Польское население северо-восточных (западнобелорусских) земель П Речи Посполитой в межвоенный период / С. А. Сильванович // Гуманитарные научные исследования. – 2014. – №11 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://human.snauka.ru/2014/11/8044>.
25. Стоцький Я. Міжнародна навукава канферэнцыя «Українське хрысціянство: історія трагедій та уроки сьогодення (1596–1686–1946)» // (Тернопіль, 3 листопада 2006 року) / Я. Стоцький // Мандрівець. – 2006. – №6. – С.84–86.
26. Сцяпанав А. Ф. Грамадска-палітычная дзейнасць асаднікаў на тэрыторыі Заходняй Беларусі (1920–1939 гг.) / А. Ф. Сцяпанав // Культура, навука, образование в современном мире. – Гродно: ГГАУ, 2011. – С.438–442.
27. Татаренко А. Недозволенная память. Западная Беларусь в документах и фактах. 1921–1954 / А. Татаренко. – Санкт-Петербург: Изд-во «Архив АТ», 2006. – 802 с.
28. Цымбал А. Г. Спробы ажыццяўлення беларусізацыі Прараслаўнай царквы у Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.) / А. Г. Цымбал // Хрысціянства ў гістарычным лёсе беларускага народа: 12 зб. навук. арт.: у 2 ч. Ч.2 / ГрДУ імя Я. Купалы; рэдкал.: Э. С. Ярмаўскі [і інш.]. – Гродна: ГрДУ, 2009. – С.3–8.
29. Чарнякевіч А. М. Беларускае палітычнае партыі і арганізацыі ў Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.) / А. М. Чарнякевіч // Грамадскія рухі і палітычныя партыі ў Беларусі (апошняя чвэрць

XIX – пачатак XXI ст.): матэрыялы Рэсп. навук. канф. (Гродна, 23–24 кастр. 2008 г.) / ГрДУ імя Я. Купалы; рэдкал.: І. І. Коўкель (адк. рэд.) [і інш.]. – Гродна: ГрДУ, 2009. – С.35–48.

30. Черепица В. Н. Очерки истории Православной Церкви на Гродненщине (с древнейших времен до наших дней). Монография: часть II / В. Н. Черепица. – Гродно: ГрГУ, 2005. – 450 с.

31. Янушевич И. И. Православная церковь в Беларуси в межвоенный период (1921–1939 гг.) / И. И. Янушевич // Научные труды Республиканского института высшей школы: исторические и психолого-педагогические науки / Республиканский институт высшей школы; под ред. М. И. Демчука [и др.]. – Минск, 2012. – С.371–377.

32. Ярмусик Э. С. Католический Костёл в Белоруссии в годы второй мировой войны (1939–1945): Монография / Э. С. Ярмусик. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 240 с.

References

1. Belaruski arhiv vusnaj gistoryy 1939 g. u vusnyh uspamyhaj zhyharov Belarusy [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.nashapamiac.org/archive/1939.action>.

2. Borka A. Myascovyja organy dzyarzhnaga kiravannya u samakiravannya Zahodnyj Belarusy (1921–1939 gg.): managr. / A. I. Borka. – Grodna: GrDU, 2011. – 139 s.

3. Vabyshchevich A. M. Asveta v Zahodnyj Belarusy (1921–1939 gg.) / A. M. Vabyshchevich. – Brest: Vydavectva BrDU, 2004. – 116 s.; Vabyshchevich A. Nacyyanalna–kulturalnae zhyccze Zahodnyj Belarusy (1921–1939 gg.): avtarehcf. dys. d–ra gist. navuk: 07.00.02 / Vabyshchevich Alyaksandr Mykalaevich; Belarusky dzyarzh. un–t. – Minsk, 2010. – 52 s.

4. Vabyshchevich A. Gistoryya i kultura Zahodnyj Belarusy i Vskhodnyj Litvy (pavnochna–uskhodnyj zymel II Rehchy Paspalitat u suchasnaj belaruskaj i polskaj gistoryyagrafyy / A. Vabyshchevich // Belarussaznavchyya dasledavanny. – 7/2013. – S.73–80.

5. Vajceshchik G. S. Saacyalna–ehkanamichnae razvyccze Zahodnyj Belarusy (1921–1939 gg.) u ajchynnaj gistoryyagrafyy / G. S. Vajceshchik // Ramanavskiya chytanny – VII: matehryaly Mizhnar. navuk. kanf., Magilev, 26–27 listap., 2010 g. / Magil. dzyarzh. un–t; rehdkal.: A. A. Varabyov (adk. rehdk.) [i insh.] – Magilev, 2011. – S.59–61.

6. Veremeev S. F. Istoriya hristianskih konfessij Belarusi 1917–1991 gg. v dissertatsionnyh issledovaniyah postsovetskogo perioda / S. F. Veremeev // Belarus i susedzy: shlyahy farmiravannya dzyarzhavnasci, mizhnacyyanalnnyia i mizhdzyarzhavnnyia adnosiny: Zbornik navukovyh artykulav. – Gomel: GDU imya F. Skaryny, 2012. – Vyp.1. – S.236–241.

7. Veremeev S. F. Otechestvennaya istoriografiya istoryy katolicheskoy cerkvi na territoryy Belarusy (1917–1941 gg.) / S. F. Veremeev // Vesnik Paleskaga dzyarzhavnaga universytheta. Seryya gramadskych i humanitarnykh navuk: nauchno–praktycheskij zhurnal. – Pinsk: PolesGU, 2014. – №1. – S.16–22.

8. Veremeev S. F. Sostoyanie i perspektivy razvitiya otechestvennoj istoriografyy istoryy hristianskych konfessij v Belarusy 20–30–h gg. XX v. / S. F. Veremeev // Gistorychnyya shlyahy, uzaemadzeyanne i vzaemavplyvy belaruskaga naroda i susedzyav: Zbornik navukovyh artykulav. – Gomel: GDU imya F. Skaryny, 2014. – S.158–164.

9. Garmatny V. P. KPZB i syalyansky ruh Zahodnyj Belarusy (1923–1938 gg.) / V. P. Garmatny // Gramadskiya ruhy i palitychnyya partyy v Belarusy (aposhnyaya chvehrch XIX – pachatak XXI st.): matehryaly Rehsp. navuk. kanf. (Grodna, 23–24 kastr. 2008 g.) / GrDU imya Ya. Kupaly; rehdkal.: I. I. Kovkel (adk. rehdk.) [i insh.]. – Grodna: GrDU, 2009. – S.220–223.

10. Gres S. M. Itogi agrarnykh reform i yh vliyanie na sostoyanie selskogo hozyajstva Zapadnoj Belarusy (1921–1939 gg.) / S. M. Gres // Istoriya i arheologiya. – 2014. – №10 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupa: <http://history.snauka.ru/2014/10/1227>.

11. Zagidulin A. M. Belaruskae pytanne u polskaj nacyyanalnaj i kanfesijnaj palitycy Zahodnyj Belarusy (1921–1939 gg.): managr. / A. M. Zagidulin. – Grodna: GrDU, 2010. – 167 s.

12. Zagidulin A. Vyuvechne htnakulturalnaga kanfesijnaga razvyccya Zahodnyj Belarusy u ajchynnaj gistoryyagrafyy / A. Zagidulin // «Shlyah da vzaemnascy = Droga ku wzajemnosci». Matehryaly XVII mizhnarodnaj navukovaj kanferency. – Grodna: GrDU, 2011. – S.176–184.

13. Kozlovskij A. V. Pravoslavnaya cerkov v sociokulturnom razvityi zapadnobeloruskych zemel v 20–30–e gg. XX v. / A. V. Kozlovskij // Hryscyianstva v gistorychnym lyose belaruskaga naroda: 12 zb. navuk. art.: u 2 ch. Ch.2 / GrDU imya Ya. Kupaly; rehdkal. E. S. Yarmusyk [i insh.]. – Grodna: GrDU, 2009. – S.8–14.

14. Krivot V. I. Molodezhnye organizacyy na territoryy Zapadnoj Belarusi (1929–1939 gg.) / V. I. Krivot. – Minsk: Belarus navuka, 2008. – 166 s.

15. Melnikov I. Zapadnaya Belarus. Chto prinis «sovetskij raj»? / I. Melnikov [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupa: <http://naviny.by.rubrics.opinion.2015.04>.

16. Melnikov I. Povtoryaya ideologicheskie shtampy. O problemah sovremennoj belarusskoy istoriografyy istoryy Zapadnoj Belarusi mezhoennogo vremeni (1921–1931 gg.) / I. Melnikov [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.istpravda.ru>.

17. Nesterovych N. B. Charakter zapadnobeloruskoy ehkonomiki v 1921–1939 gg. / N. B. Nesterovych // Zahodny rehgyon Belarusy vachyma gystorykav i krajaznavcav: zbornik navuk. Artykulav / Grodz. dzyarzh. un–t; rehdkalegiya: I. P. Krehn, U. I. Navycky, V. A. Belazarovych (adk. rehdkarty) [i insh.]. – Grodna: GrDU, 2006. – S.228–232.

18. Polsha–Belarus (1921–1953): sb. dokumentov i materialov / sost. A. N. Vabishchevych [i dr.]. – 2–e vyd. – Minsk: Belarus. Navuka, 2012. – 423 s.

19. Rozenfel'd U. D., Donskih S. V. Polonizaciya v Zapadnoj Belarusi v 20–h g. XX v.: problemy teoreticheskogo modelirovaniya / U. D. Rozenfel'd, S. V. Donskih // Aktual'nyia problemy gistoryi Belarusi: stan, zdabytki i supyarechnasci, perspektivy razviciya: Matehryaly rehspub. navuk. kanf.: U 4 ch. Ch.4 / Pad rehdk. I. P. Krehnyia, U. I. Navickaga, I. A. Zmitrovicha. – Grodna: GrDU, 2003. – S.213–218.

20. Samosyuk N. V. Blagotvoritel'naya deyatelnost Pravoslavnoj Cerkvi na territoryy Zapadnoj Belarusi (1921–1939 gg.) / N. V. Samosyuk // Hristianskoe chtenie. – 2014. – №1. – S.51–70.

21. Samosyuk N. V. Prosvetitelskie tradicii pravoslavnoj cerkvi v kulture Zapadnoj Belarusi 1921–1939 gody / N. V. Samosyuk // Vestnik Polockogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. E, Pedagogicheskie nauky. – 2014. – №15. – S.104–107.

22. Silava S. U. Adnoiny polskaga urada da pravaslauhaj carkvy u 1921–1939 gg. (na prykladze Grodzenskaj eparhyi) / S. U. Silava // Istoriya Polshi v istoriograficheskoj tradicyi XIX – nachala XXI v.: materialy mezhdunarodnoj nauchnoj konferencyi (Grodno, 29–30 oktyabrya 2009 g.) / GrGU im. Ya. Kupaly; pod obshch. red. T. T. Kruchkovskogo. – Grodna: GrDU, 2011. – S.192–196.

23. Silava S. Carouna pryhodskae zhyccyo Grodzenskaj pravaslauhaj eparhyi u 1921–1939 gg. / S. Silava // «Shlyah da vzaemnascy = Droga ku wzajemnosci». Matehryaly XVII mizhnarodnaj navukovaj kanferency. – Grodna: GrDU, 2011. – S.48–53.

24. Silvanovych S. A. Polskoe naselenie severo–vostochnykh zapadnobeloruskych zemel II Rechi Pospolitoj v mezhoennyj period / S. A. Silvanovych // Gumanitarnye nauchnye issledovaniya. – 2014. – №11 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupa: <http://human.snauka.ru/2014/11/8044>.

25. Stockij Ya. Mizhnarodna naukova konferencya «Ukrainske hristyianstvo: istoriya tragedii j ta uroki syogodennya (1596–1686–1946)» // (Ternopol, 3 listopada 2006 roku) / Ya. Stockij // Mandrivec. – 2006. – №6. – S.84–86.

26. Scyapanava A. F. Gramadska–palitychnaya dzejnasc asadnikav na tehrytory Zahodnyj Belarusy (1920–1939 gg.) / A. F. Scyapanava // Kultura, nauka, obrazovanie v sovremennom mire. – Grodno: GGAU, 2011. – S.438–442.

27. Tatarenko A. Nedozvolennaya pamyat. Zapadnaya Belarus v dokumentah i faktah. 1921–1954 / A. Tatarenko. – Sankt–Peterburg: Izd–vo Arhiv AT, 2006. – 802 s.

28. Cymbal A. G. Sproby azyhccyaulennya belarus zac y Pravaslauhaj carkvy u Zahodnyj Belarusy 1921–1939 gg. / A. G. Cymbal // Hryscyianstva v gistorychnym lyose belaruskaga naroda: 12 zb. navuk. art.: u 2 ch. Ch.2 / GrDU imya Ya. Kupaly; rehdkal. E. S. Yarmusyk [i insh.]. – Grodna: GrDU, 2009. – S.3–8.

29. Charnyakevych A. M. Belaruskaya palitychnyya party arganizacy Zahodnyj Belarusy (1921–1939 gg.) / A. M. Charnyakevych // Gramadskiya ruhy i palitychnyya party v Belarusy (aposhnyaya chvehrch XIX – pachatak XXI st.): matehryaly Rehsp. navuk. kanf. (Grodna, 23–24 kastr. 2008 g.) / GrDU imya Ya. Kupaly; rehdkal.: I. I. Kovkel (adk. Rehdk.) [i insh.]. – Grodna: GrDU, 2009. – S.35–48.

30. Cherepica V. N. Ocherki istorii Pravoslavnoj Cerkvi na Grodnenshchine (s drevnejshih vremen do nashih dnei). Monografiya: chast' II / V. N. Cherepica. – Grodno: GrGU, 2005. – 450 s.

31. Yanushevich I. I. Pravoslavnaya cerkov v Belarusy v mezhoennyj period (1921–1939 gg.) / I. I. Yanushevich // Nauchnye trudy Respublikanskogo instituta vysshej shkoly: istoricheskie i psihologo–pedagogicheskie nauki / Respublikanskiy institut vysshej shkoly; pod red. M. I. Demchuka [i dr.]. – Minsk, 2012. – S.371–377.

32. Yarmusik Eh. S. Katolicheskij Kostyol v Belorussyy v gody vtoroj mirovoj vojny (1939–1945): Monografiya / Eh. S. Yarmusik. – Grodno: GrGU, 2002. – 240 s.

Buravsky O. A., Doctor of Historical Science, Professor of Department of World History, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine, Zhytomyr), buravskij@i.ua

Vlasyuk I. M., Candidate of Historical sciences, Associate Professor of Department of World History, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine, Zhytomyr), vlasyuk@zu.edu.ua

Problems of history of Western Byelorussia (1921–1939) in modern Byelorussian historiography and flashbacks of people

The tendencies and new approaches of modern Byelorussian historiography of problems of the development of Western Byelorussia when it was a compound part of Poland (1921–1939) and proper flashbacks of people are researched.

Keywords: Western Byelorussia, Poland, Orthodox Church, Roman-catholic church, Byelorussian historiography.

Буравский А. А., доктор исторических наук, профессор кафедры всемирной истории, Житомирский государственный университет им. И. Франко (Украина, Житомир), buravskij@i.ua

Власюк И. Н., кандидат исторических наук, доцент кафедры всемирной истории, Житомирский государственный университет им. И. Франко (Украина, Житомир), vlasyuk@zu.edu.ua

Проблемы истории Западной Беларуси (1921–1939 гг.) в современной белорусской историографии и воспоминаниях людей

Исследуются тенденции и новые подходы современной белорусской историографии проблем развития Западной Беларуси в составе Польши (1921–1939 гг.) и воспоминания людей.

Ключевые слова: Западная Беларусь, Польша, Православная церковь, Римско-католическая церковь, белорусская историография.

* * *

УДК 636.082:009:001

Бей Р. В.,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, директор, ДНУ «Український науково-дослідний інститут спирту і біотехнології продовольчих продуктів» (Україна, Київ), bey_roman@ukr.net

ВНЕСОК ГАЛУЗЕВИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УРСР У РОЗРОБЛЕННЯ НАУКОВИХ ЗАСАД МЕХАНІЗАЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В КІНЦІ ХІХ СТ. – 30-ТІ РОКИ ХХ СТ.

Автором обґрунтовано, що однією з передумов становлення і розвитку науки з механізації тваринництва була її інституціоналізація. Розкрито специфіку організації системи вищої галузевої освіти в УРСР в 20–30-ті роки ХХ ст. Обґрунтовано визначальну роль у розробленні наукових засад механізації виробничих процесів у тваринництві галузевих вищих навчальних закладів. Узагальнено внесок окремих учених у становлення теорії і методології конструювання, випробування та ремонту сільськогосподарської техніки. Дослідження ґрунтуються на використанні комплексу заальонаукових, структурно-функціональних та історичних методів, а також широкій джерельній базі.

Ключові слова: механізація тваринництва, вища освіта, конструювання і випробування сільськогосподарської техніки.

У становлення і розвиток наукових основ механізації тваринництва значний внесок зробили вчені галузевих вищих навчальних закладів УРСР. На їх базі були розроблені теорія і методологія механізації трудомістких виробничих процесів, різні системи і методи утримання худоби. Вивченню історичного досвіду надається важливе значення при подальшій оптимізації системи галузевої науки та освіти, пошуку ефективних шляхів їхньої інтеграції. Стратегією сучасних галузевих академій і університетів є органічне входження в європейську систему освіти, а основою такої інтеграції є забезпечення її високої якості шляхом запровадження сучасних форм і методик навчання, розширення міжнародних контактів,

творчого використання напрацювань відомих учених у єдиному контексті спадкоємності.

Питання становлення механізації сільського господарства як дисциплінарної науки знайшли відображення в наукових працях П. М. Василенка, В. М. Власенка, В. В. Діденка, Д. О. Мельничука та ін. [1–3; 5–7]. Однак до цього часу не висвітлено основні тенденції організації системи вищої галузевої освіти в УРСР в кінці ХІХ – 30-ті роки ХХ ст., не узагальнено внесок учених-механізаторів, що працювали на їх базі, у становлення основ конструювання і випробування сільськогосподарської техніки для практичних потреб тваринництва. З огляду на це дані завдання висувалися на перший план при проведенні дослідження. Автором використано історичні (порівняльно-історичний, предметно-хронологічний), загальнонаукові (аналіз, синтез) та джерелознавчий методи. Методологія наукового пошуку ґрунтується на застосуванні системно-історичного підходу.

Теоретичні і методологічні засади механізації тваринництва вперше були сформульовані на базі галузевих ВНЗ. Початок інституціоналізації науки з механізації сільського господарства на українських землях відноситься до 1885 р., коли була організована перша кафедра сільськогосподарського машинобудування при Харківському технологічному інституті. Однак, кафедрі було ліквідовано, оскільки більшість існуючих заводів належала зарубіжним фірмам і вітчизняні інженери не знаходили роботи за спеціальністю. В 1898 р. кафедрі сільськогосподарських машин відкрито при Київському політехнічному інституті, де студенти вивчали курси землеробської механіки та конструювання сільськогосподарських машин [5].

У становлення обох кафедр вагомий внесок зробив професор В. Л. Кирпичов, автор першого в Російській імперії систематизованого курсу «Деталі машин» (1881), а також фундаментальної наукової праці «Опір матеріалів. Вчення про міцність будівель і машин» (1894) та ін. В основу навчального процесу покладалося вивчення предметів у тісному зв'язку з науковим експериментом, пропагував організацію польових випробувань землеробської техніки [2].

Досить відомою в Російській імперії стала станція випробування сільськогосподарських машин і знарядь, створена при Київському політехнічному інституті професором К. Г. Шиндлером. Вона комплектувалася буряковими та іншими сівалками, дисковими культиваторами, молотарками, косарками, які закупляли в європейських країнах, США та Канаді. У 1915 р. на станції налічувалося 98 видів сільськогосподарських машин і пристроїв, вона слугувала зразковою базою для навчально-практичної на науково-дослідної роботи. К. Г. Шиндлер підготував низку фундаментальних наукових праць, що мали наукове і практичне значення, зокрема «Теорія і конструкція орних знарядь» (1903). Підготував альбом «Политипажи, эскизы и чертежи машин-орудий современного сельского хозяйства» (1903) [2].

Таким чином, уже до жовтневого перевороту 1917 р. на українських землях функціонували поодинокі галузеві ВНЗ, на базі яких здійснювалася підготовка фахівців і формування наукових засад механізації виробничих процесів тваринництва. Становлення системи вищої